

„1956 után Magyarország a hideg magány országa volt.”
(Esterházy Péter)

Fél évszázada lobbant fel és hamvadt el hirtelen a magyar forradalom lángja.

Meglett ember lett, aki akkoriban született, mire a rendszerváltozásban a szabadságharcot nevének lehetett nevezni. Azóta további másfél évtized telt el. Neves írónk egy francia lapnak 2005 végén adott interjújából vettük a mottót körkérésünkhöz, melyben arra kértünk többeket, fogalmazzák meg, milyen lenne ma a saját számvetésük, hogyan látják most az eltelt ötven évet.

Eddig Nagy Bandó András, Bodrogi Gyula, Kaján Tibor, Szalay Károly, Kiszely István, Frenkl Róbert és Gyulai Líviusz válaszát közöltük.

Tüskés Tibor

Meditáció egy történelmi évforduló előtt

Meddig kell az időben visszahátrálni ahhoz, hogy egy emberi döntés magyarázatát, minden okát megtaláljuk? A személyes indítékok és a társadalmi (objektív) motívumok milyen aránya van jelen akkor, amikor egy ember választása megszületik? Mi befolyásolja azt, hogy életed során a gyöngék, az erőtlenek, a kiszolgáltatottak, a kisebbségben élők mellé állsz, vagy az erősekkel, a fölényeskedőkkel, a hatalom gyakorlóival haladsz együtt és a farkasokkal üvöltesz? Érzékenységemet, személyiségemet (mondhatnék súlyosabb szavakat is: életszemléletemet, világlátásomat, hitemet) nagyjában négy-öt motívum alakította ki: a család (a vasutas apa, a háztartást vezető anya, a pár évvel idősebb báty), az iskola (nyolc osztály a piaristák nagykanizsai gimnáziumában), olvasmányaim, az irodalom (a korai indián-romantika, Cooper, majd a kötelező és a szabadon választott könyvek, *A Pál utcai fiúk*, az *Egri csillagok*, a *Légy jó mindhalálig*, később a francia és az orosz klasszikusok), valamint a természeti környezet (a Balaton melléke, a ma is körülvevő dunántúli táj) és a magyar történelem.

Ha gyermekkorom és ifjúságom meghatározó emlékeire gondolok, ezek a képek villannak föl előttem: valamely ártatlan gyerekcsínyért apám a sarokba térdelpeltet. Légítámadás alkalmával bombatalálat éri a bérházat, amelyben lakunk. Deportáltakat lezárt marhavagonokban hurcolnak nyugatra, köztük egy

családot a mi házunkból. Katonaszökevény kivégzésére téglafalat húznak a piactéren. Rákosi Mátyás ingujjban, nadrágtartósan szónokol egy választási gyűlésen, mögötte, a paraván fölött az első világháborús szobor két hős katonalakja látszik, amint szuronyt szegezve, puskatust emelve – a szobor felirata szerint – „dalolva rohannak csatáról csatára”. Pesti egyetemi éveimben a Szalay utcában tanúja vagyok, amikor fényes nappal egy férfit elrabolnak az utcán: két civilruhás alak egy lefüggönyözött autóba tuszkolja a szerencsétlent.

Minden érzékenységet, szorongást (a választási gyűlés talán némi humort), félelmet (s talán hitet is) táplált bennem, de nem tett lázadóvá, forradalmárrá. Még egyetemistaként az egy hónapos katonai szolgálat sem, a Bakonyban, 1951-ben, pedig annak embertelen légköre már közel járt a munkatáborok és a lágerek rendjéhez. Még barátom, albérlő szobatársam letartóztatása sem, akit azért vittek el, mert pénzt gyűjtött valamelyik pesti plébánia szegényeinek. Még szállásadóm kitelepítése sem az Alföldre...

Úgy látszik, nem születtem forradalmárnak. Nem vagyok harcias természetű. Sem személyes okok, sem történeti tapasztalatok nem tettek lázadóvá, a revólúció hívévé.

Azokról a jelzőkről pedig, amelyek 1952-ben az egyetemen az úgynevezett elosztó bizottság a meghallgatásomkor, majd később, 1953-ban B. G. állambiztonsági kihallgatásakor tett vallomása nyomán a nevemhez tapadtak, nem tudtam. Az egyetem szigorúan bizalmas minősítését az 56-os forradalom napjaiban kaptam kézhez, B. G. vallomását pedig a Történeti Levéltár nemrég továbbította. Mik voltak ezek a jelzők? „Ideológiailag fejletlen”, „klerikális”, „marxista ellenes”, „illegális”, „ellenséges”...

Örültem, amikor 1952 őszén elkezdhettem tanítani egy dunántúli kisváros gimnáziumában. A következő évben már Pécsen éltem: megnősültem. Tizenegy évig egy társbérleti lakás volt az otthonunk. Ide született mindkét gyerekünk. 1956-ban egy egyéves fiúgyerek apja voltam. Ott voltam tanítványaimmal a tömegben, amikor a Nádor Szálloda tetejéről leverték a vörös csillagot, de úgynevezett forradalmi eseményekben, harcokban nem vettem részt. Megnéztünk egy, oroszoktól elhagyott, üres lakást, de arra már nem került sor, hogy ki is igényeljük, be is költözzünk.

Érzékenységem inkább az „események” után ébredt föl bennem. Amikor újra elindult a tanítás, az egyik nyelvtanórán egy szokatlanul hosszú körmondatot – Illyés versét – olvastam föl „nyelvtani elemzés” céljából. Egy másik alkalommal a népköztársaság új címerére tettem ironikus megjegyzést a tanári szobában, amiért egyik kollégánóm följelentett. Valamiféle naivitás élt bennem. Hittem a „személyi kultusz” korszakának végében, az „olvadásban”, a „konszolidációban”. Nem tudtam a kivégzésekről, a három per hármasszervezéséről és működéséről, a továbbélő aktákról. Tanári munkámra soha egyetlen elismerést, kitüntetést nem kaptam, de 29 évesen, pártunkívülként 1959-től a pécsi írók bizalmából a Jelenkor című irodalmi és művészeti folyóirat szerkesztője lehettem. A főszerkesztői székben is naiv voltam. Hittem József Attilának: „Az én vezérem bensőmből vezérel!” Rá is fizettem. 1964 nyarán elért – ahogy egy „zárt, bizalmas, számozott” jelentés fogalmazott – „a főszerkesztőcsere indokoltsága”. Mentem vissza tanítani. És írtam a könyveimet. Azt éreztem, hogy az irodalomban van téma és terület, ahol érvényesen, ön-

feladás nélkül megszólalhatok. Tudtam arról, hogy létezik három tabu, amit kritikával nem érinthetek. Ezek az internacionalizmus (a Szovjetunióhoz való hűség, a megszállás ténye), a többpártrendszer kérdése (a demokrácia) és az a kifejezés, hogy 1956 forradalom és szabadságharc volt. De írhattam könyvet hitem és meggyőződésem szerint Kodolányiról, Nagy Lászlóról, Illyésről, Piliinszkyról – azért csak ezeket említem, mert ezek 1989 után változatlan szöveggel új kiadásban is megjelentek.

1989 után – mondom. Mert ami akkor is azóta a társadalmi, a politikai és a gazdasági életben bekövetkezett, azt magam is korszakhatárnak, a rendszerváltozás kísérletének tartom. A hangsúly a „kísérlet” szón van. Mert optimista vagyok a történelem egészének alakulásában A („a világ előre megy”, „reményünk: az üdvösség”), de borulató vagyok a részletekben, az eszmények, a nemes célok megvalósulásában, a rosszra hajló („manipulálható”) emberi természet miatt. Azt is mondhatnám, hogy realista vagyok. Vagy kissé fennköltebben fogalmazva: hiszek a jóság, a szépség és az igazság értékében, de a valóságot dialektikusan szemlélem: az érték mellett az értéktelenség is jelen van az életben, a gonoszság, a rútság és a hamisság is valóságos fizikai, anyagi erő.

1956 óta ötven év telt el. Nem hiszek abban, hogy a történelem megismétli önmagát, de történelmi párhuzamok, történelmi tanulságok léteznek. Az 1848–49-es forradalom és szabadságharc kirobbanása után ötven évvel 1898-at írtak. Túl volt az ország az önkényuralmon, a Bach-korszakon, a kiegyezésen, a millennium görögtüzén. A magyar századvég a „boldog békeidőket” élte. Néhány veterán 48-as honvéd kitűzte Damjanichtól kapott kitüntetését. De Széchenyi, Petőfi, Arany már nem élt. Csak Jókai írta romantikus hangú, a múltat megszipító, fellegekbe emelő regényeit, és szerkesztette Rákosi Viktorral és Bródy Sándorral együtt a Révai testvérek kiadásában megjelent, vaskos negyvennyolcas emlékkönyvet. 1898 Magyarországa nagyon más volt, mint 1848 Magyarországa.

És 2006 Magyarországa? Aki 1956-ban tízéves volt (s akinek talán vannak az akkori időkről személyes emlékei), annak ma hatvanévesnek kell lennie. A hatvan éven aluliaknak, a magyar társadalom nagyobb részének 1956-ról nincsenek személyes emlékei. Az a magyar társadalom, amelyik ma ünnepel, emlékbeszédet mond és megemlékezést hallgat, szobrot állít – egy egészen más társadalom, mint amelyik a forradalom megélője, részese és tanúja volt.

Gondoljuk el: Pál apostol Krisztus evangéliumát hirdette szerte Kis-Ázsiában és a görög félszigeten, Korinthosban és Tesszalonikiben, és néhány száz év múlva mégis mivé lettek ezek a területek? A szent gyülekezetek, a keresztény közösségek helyén a mohamedán hit győzedelmeskedett.

Egy '56-os dokumentum van előttem. Ötven éve apám küldte el Kanizsáról Pécsre. A nemzetiszínekkel keretezett, kétoldalas nyomtatvány 1956. október 29-én kelt, és a „Nagykanizsai Városi Nemzeti Bizottság” határozatát tartalmazza. A határozat tizenkét pontba foglalja a közvetlen tennivalókat. A bevezető részben a két legfontosabb követelést fogalmazza meg. Az egyik: „a Magyarországon állomásozó szovjet haderőnek az ország területéről történő leg-rövidebb időn belüli kivonása”. A másik: „szabad és titkos választások útján megválasztott és több párt képviselőiből alakult országgyűlés döntsön az or-

szágos jelentőségű kérdésekben". Ha ezeket a követeléseket nézem, azt kell mondanom: mára megvalósult 1956 két fő célja, a nemzeti függetlenség és a demokratikus népképviselő.

Megvalósult?

Hajdan volt ellenzékiként (a létezett szocializmus ellenségeként) miért érzem magamat ismét ellenzékben lévőnek? Miért találok magamat ma ismét a gyengék, az erőtlenek, a kiszolgáltatottak, a szegények, a magányosak, a munkanélküliek, a hajléktalanok mellett? Számomra ezek a szavak: jobboldali és baloldali, konzervatív és liberális, semmit sem jelentenek. Csak azt tudom, hogy megbélyegezni, „ölni” lehet velük. Ellenséget kreálni. Miként valamikor ezekkel a szavakkal (mert volt idő, amikor ezek éltek): klerikális, reakciós, osztály idegen, kulák. Az én szótáramban ezek a fogalmak találhatóak: érték, tisztesség, részvét, alkotás. És hiányoznak ezek: érdek, haszon, hatalom, siker, érvényesülés.

Miként az árulást (a beszervezést), azonképpen a hatalom kísértését (a párttagságot, a pártpolitikát) is sikerült elkerülnöm. Maholnap betöltöm a hetvenhatodik évet. Túl sok meglepetés a politikai életben már nem érhet. Ismerem, megtanultam a Szovjetunió Kommunista Pártjának történetét. Tudom, milyen módon, milyen eszközökkel kívánták legyőzni a bolsevikok a menseviket. A többség a kisebbséget. Én kisebbség maradok.

Ismerem a televízióval, internettel agymosott populáció reagálásait.

Emlékezem 2004 adventjének döntésére, a hibás kérdésre adott elhibázott válaszra.

Van ok, ami keserűségemet vagy inkább szürrealizmusra hajló, képzeletemet és érzékenységemet táplálja.

Az oroszok kivonulásakor a megyei könyvtár volt a munkahelyem, gépkocsivezetője mondta: „Miért kellett kihajtani őket? Ha nem mennek el, ha nem hagyják ránk az üres, lepusztult laktanyákat, most süthetnénk nekik jó pénzért a jó magyar lisztből a jó magyar kenyeret.”

Frissen vasalt fehér ingben, jól öltözött nagytőkések és bankárok éneklük te-le tüdővel: „Föl-föl, ti rabjai a földnek...”

Olvasói levélben javaslat az iskolai erkölcsi oktatásra: „Jó, jó, szép a tízparancsolat. De az órákon csak a törvény negyediktől a tizedikig terjedő pontjaival kell foglalkozni.”

...Reménykedve várom a történelmi évforduló megünneplését. Lesznek majd tömegek, ünnepi beszédek, kitüntetések, alkalomra komponált vers és zene, szobor és film. De még inkább legyen belső csönd, béke és emlékezés. Szülessen meg a lélek ünnepe. Minden emberben külön-külön.

Jankovics Marcell

Ötven év kétszáz sorban

Ha jubileum, válogat az emlékezet

1956 nyara. A magyar nemzeti bankosok hűtlenségi perében életfogytiglani börtönre ítélt, 'odabenn' agyvérzést szenvedett édesapám kegyelmi kérvényét elutasítják. Indok: különösen veszélyes. A betegségére való tekintettel a büntetését leszállítják nyolc évre.

1956 ősze. Pannonhalmán megkezdem a gimnázium II. osztályát. A soron következő három évben a diákothton dekorációja nagyrészt az én feladatom.

1956. október vége. Felbolydul az iskola. Söveges Dávid igazgató azzal próbál lecsendesíteni bennünket, hogy kijelenti: mi közünk ahhoz, hogy Budapesten két kommunista banda öli egymást? A következő napokban változik a véleménye. Részt veszünk a falu forradalmi ünnepén. Ledöntjük a szovjet emlékművet.

1956. november 1. Szabadságharcosok Luka László politikai elítélt segítségével kiszabadítják a Kozma utcai gyűjtőfogház politikai foglyait, köztük apámat. Ötvenéves, hat évet 'ült'.

1956. november 4. után. Édesapámat orvos barátja kórházba 'dugja'. Az érte jövő civil belügyesek nem találják anyja lakásán. (A kitelepítés óta nincs saját lakásunk, szétszórta, rokonoknál lakunk.)

Iskolánknál meg-megállnak a Nyugatra menekülők. Közöttük három Corvin közti harcos egy félig szétlőtt Pobjedán. A felsős diákok közül sokan nekivágnak a határnak.

1956. december. Nővérem és három unokatestvérem az anyjukkal

disszidál. Apám telefonon kéri, hogy ne menjek utánuk.

1956. december 10. A fűtés és áramszolgáltatás akadozása miatt hazaküldenek. Szüleimet és engem itthon maradt nagybátyám fogad be.

1957. eleje. Apámnak utólag harmadolják a büntetését, de rendőrségi felügyelet alatt marad. Gyógyíthatatlan betegsége miatt rendes munkavégzésre alkalmatlan.

1957. március. A MÚK miatt ideges kormány orosz katonákat és magyar karhatalmistákat küld Pannonhalma 'ellen'. Az épületre ágyú és géppuska szegeződik. Általános házkutatás és testi motozás. Söveges Dávid igazgatót a matracában talált '56-os versek miatt letartóztatják. (Három évet kap.) Egy orosz kiskatona tényleg azt hiszi, hogy Szezenben van. Egy karhatalmista sorozatot ereszt iskolatársunk faláába, mert az a felszólítás ellenére nem volt hajlandó kijönni a szekrényből. Az egyik nyomozó a fiókomban talált műanyag Kossuth-címer szegélyéről letöri a gyászszalagot.

1957. április. Egy osztálytársam két rendőrré félhangosan azt mondja séta közben: 'Kádár-huszárok'. Mindkét rendőr haptákban állt a szovjet emlékmű ledöntésekor. Beviszik a gyórszentmártoni őrsre, és gumibottal dagadtra verik mindkét kezét.

1957. Augusztusban kocsikísérőként dolgozom. Tankönyveket hordunk ki budapesti és főváros környéki iskolákba.

1958. Augusztusban figuránsként dolgozom. Napközben kútvízen és Munkás cigarettán élek.

1959. május. Elkészítem osztályunk érettségitalóját. Pannonhalmán kitűnő érettségi vizsgát teszek annak ellenére, hogy az állami érettségielnök (a „Foxy-Maxi” – a Marxista-leninista Egyetem – igazgatója) azoknak a magyar írásbelijére közepes jegyet ad, köztük nekem is, akik nem a munkásmozgalmi, hanem a hazafias témát: a *Himnusz*, a *Szózat* és a *Nemzeti dal* összehasonlító elemzését választották. Hárman voltunk ilyenek.

1959. június. Felvételizem a Budapesti Műszaki Egyetem Építésmérnöki Karára. Elutasítanak. Az értesítésben ez áll: „Nem felelt meg.” Mikor a dékáni hivatalban közlöm, hogy ez nem igaz, azt válaszolják, hogy „Na jó, akkor hely hiányában nem vesszük fel.” (Pannonhalmi diákokat csak több próbálkozás után vettek fel egyetemre.)

1959. július 27–1960. szeptember 17. Az Erőműjavító és Karbantartó Vállalat Anyagvizsgáló Laboratóriumának a betanított segédmunkása vagyok. Megtanulok különféle gépeken dolgozni. 1440 forint a bérem. Délutánonként segíték a szüleimnek háziipari szövetkezeti munkájukban (például zacskót ragasztani). Munkahelyi főnököm, Becker István három hétre fölment a segédmunka alól, hogy lerajzolhassam a labor összes munkatársát.

Édesapám azt tanácsolja, lépjek be a KISZ-be, akkor majd fölvesznek az egyetemre. A KISZ-be sem vesznek fel. Az egyetemi felvételi alkalmával pedig már a szóbelin közlik: ha nem tudom bizonyítani, hogy apám ártatlanul ült, ne is próbálkozzak többé. Osztálytársaim közül csak nekem nincs felsőfokú végzettségem.

1960. szeptember 19-én a szerencsémnek és jóindulatnak köszönhe-

tően felvesznek a Pannónia Filmstúdióba fázisrajzoló gyakornoknak. Egyetlen feltétel, amit Matolcsy György, az akkor még csak rajzosztályként elközlönült rajzfilmstúdió osztályvezetője és Kozma Anna személyzetis bizalmasan kér tőlem, töröljem ki életrajzomból a 'petty'-eket. Máig ott dolgozom.

'60-as évek eleje. Ha hárman beszélgetünk a Kalefen (Moszkva téren), odajön a rendőr és azt mondja: „Ne csoportosuljunk!”

A házmesterünk unokája rendőrségi besúgó. Ezért egyszer majdnem agyonverik.

Egy taxis, aki felismer, amikor másodszer visz haza éjjel, elmondja, hogy miután kiszálltam, a sarki rendőr megállította és kifaggatta felőlem. Hol szálltam be, részeg voltam-e, mondtam-e valami 'említésre érdemes'-et, mennyi borralalót adtam stb.

Vállalati kirándulásra megyünk Jákra, Kőszegre, Szombathelyre. Határsávengedélyt kell kérvényezni a rendőrségen.

Pelyhedző szakállam láttán egy rendőr igazoltat. Mivel a személyi igazolványomban borotvált a képem, elteszi az igazolványomat a következő szavak kíséretében: „Én most lassan elindulok az őrsre. Nagyon ajánlom, hogy mielőtt odaérek, sima képpel jelentkezzen nálam.”

A szórakozóhelyeken állandóan razziáznak; de még a presszókban is. A margitszigeti Casinóban és másutt a civil ruhás nyomozók azzal szórakoznak, hogy azokat a fiatalembereket, akiken csónadrág van, kivezetik a vécébe, és ott azt követelik tőlük, hogy a húgyos kőpadlón állva, cipőn keresztül húzzák le a nadrágjukat. Ha nem megy, a náluk lévő borotvával felhasítják a nadrág szarát.

Belvárosi presszókban egy rendőrségi provokátor arra próbál rávenni

többedmagammal, hogy éjjel menjünk horogkereszteket mázolni a házfalakra.

A külföldről küldött rock and roll lemezek rendszeresen ripityára törve érkeznek meg.

1964. Komlós János, akinek a felesége a filmstúdió párttitkára, Görgey Gábert ajánlja be dramaturgnak.

Először kérek és kapok nyugati országra szóló turistaútlevelet. Útlevélkérelmemet sohasem utasították el, édesanyámat azonban 1968-ig Lengyelországba se engedték kiutazni. (Akkor Svájcban élő nővéremmel úgy tervezték, hogy ott találkoznának.) Apám halála után, 1970-ben már kiengedik hozzám az USA-ba is.

Hatvanas évek vége. A stúdióvezető korábbi, 1965-ös rendezői ki nevezésem érvényességét ahhoz köti, hogy elvégzem a Foxi-Maxi esztétika szakát. Olyan színvonalatlan, hogy az első félév után otthagynom. Nem ér retortzió érte.

Ekkortájt egy amerikai turistával készült interjút hallgatok a rádióban. Arra a kérdésre, hogy mit szól Magyarországhoz, visszakérdez: „Amerikában annyi nagyszerű dolog van. A magyarok miért pont a Coca-Colát, a rágógumit, a farmert és a sztriptízt vették át tőlünk?”

Egy november 7-i vállalati bulin egyik mozigépész kollégám, aki egyébként, hozzám nem illő módon, mindig kalapban és bőrkabátban járt, részegen sírja el a vállamon, hogy a belügy besúgója.

1973. Elkészül a *János vitéz*. Tanulságos a nemzetközi utóélete. A szovjet filmátvevő bizottság a filmet nacionalistának ítéli és nem veszi át (a tíz másodpercig látható trikolór miatt, mely a zöld törököket lehengerlő, fehér lovon ülő piros huszárokból alakul ki). A Hanna and Barbera cég megveszi a forgalmazás jogát angolszász

nyelvterületre, örök időkre, majd mint piaci vetélytársat eldugja a raktár félre-eső zugába, nehogy valahol valaki véletlenül levetíthesse. Kínában látja vagy négyszázmillió ember. 1994-ben a pekingi Tian-tan Hotel halljában, liftjében a film zenéjét hallom halkán szólni.

1974. *Sisyphus* című filmemet az amerikai filmakadémia Oscar-díjra jelöli. Az eredményhirdetésen ott van Szabó István filmrendező (nincs jelölt filmje). Én nem.

Több mint harminc nemzetközi díjam közül egyetlenegyét vehettem át személyesen, azt is szocialista országban. Ezt úgy érték el, hogy a nevezésekről nem tájékoztattak, a fesztiválok meghívóját vagy egyáltalán nem, vagy későn továbbították a címemre. Néhányszor tagja lehettem ugyan magyar filmesdelegációnak, de a magyar felet terhelő költségeket nekem magamnak kellett állnom és valutáról nekem kellett gondoskodnom – amire viszont nem volt törvényes mód. Hogy mégis sok fesztiválon vehettem részt, annak köszönhettem, hogy ‘dolgozni’ is hívtak, például zsűritagnak.

1970-es évek közepe. A stúdióvezetés be akar léptetni a pártba. Kertelés nélkül mondok nemet. Bene Éva, az ORFI ma is aktív, az MDF-ben politizáló orvosa akkoriban a II. ker. párttitkáraként személyesen keres föl, hogy rábeszéljen.

1977. Cannes. Arany Pálmát nyerek rövidfilm kategóriában. A díjamat Monica Vitti (!) kacsójából átveszi Föld Ottó, a Mafilm főgyártásvezetője, akkor talán már vezérigazgatója. A másnapi Nice Matin a Monicának kezelt csókoló Föld Ottó képe alá az én nevemet írja.

Ettől kezdve mint újsütetű híreséget engem is megkeresnek ellenzékiek, hogy tiltakozó jegyzékeket írassanak alá velem. Mindig sokadik len-

nék a sorban, ezért módomban van megnevezni, kikkel írni alá. (Ezzel kapcsolatban ugyanazt az elvet vallottam, mint fontos megnyilatkozások tárgyában. Nem az számít, mit mond, hanem hogy ki mondja.) Ezért aztán csak egyszer írok alá politikai tiltakozást: a Bős–Nagymaros vízlépcső ellen. A Charta '77 aláírása miatt Szörényi László irodalomtörténésznek, a Pannónia szerződéses lektorának felmond a stúdióvezető.

1978. Kossuth-díj. Megerősített információ szerint Pozsgay Imrének köszönhetem. Aczél György kihúzta a nevemet a listáról, Pozsgay miniszter visszavetette. Olyan kiválóságokkal együtt kaptam meg, mint a 'rabszabadító' Darvas Iván, Dózsai Imre, Durkó Zsolt, Eck Imre, Galgóczi Erzsébet, Kántor Sándor (fazekas népművész), Kocsis Zoltán, Ránki Dezső, Sára Sándor, Szabó Magda, Vigh Tamás. Kegyelmi pillanat! Meghívják a díjkiosztás utáni április 4-i állami ünnepségre. A meghívást telefonon lemondok. (Május 1-jén sem vonultam fel soha.)

Ekkortól egészen 1993-ig minden hónap első szombatján 'szalont' tartunk. Nagyjából tudjuk, kik a hozzánk járó informátorok, hangulatjelentők. Előfordul, hogy rendőrautó áll a ház előtt, de soha nem zaklatnak. Valószínűleg azért nem, mert a szalonunk tényleg nyitott (open house, ahogyan angolul nevezik), könnyen jutnak hozzá minden információhoz. Ismeretségi körünk rendszerváltozást követő szétszakadása miatt kell nyitott ajtónkat bezárnunk.

1980. Meghal Komlós János. A temetésén Görgey Gábor búcsúztatja.

1981. Barátaimmal létrehozuk a Március 15. Társaságot. Oka, hogy legalább magunk között méltón tudjunk ünnepelni. Az utcán még mindig verik és begyűjtik a hozzánk ha-

sonlókat. Célja viszont, hogy minden március 15-én kitüntessük azokat, akikről baráti kuratóriumunk azt gondolja, hogy sokat tesz a nemzetért. Íme az eddig kitüntetettek névsora: Katona Tamás (1981), Somogyi Győző (1982), Makovecz Imre, Sára Sándor (1983), Kallós Zoltán (1984), Beke Pál (1985), Sebestyén Márta és a Muzsikás együttes, Ráday Mihály (1986), Czeizel Endre (1987), Glatz Ferenc (1988), Varga János (1989), Tőkés László, Chrudinák Alajos (1990), Halmy Miklós, Fodó Sándor (1991), Kozma atya (1992), Gelu Păteanu, Erdélyi Zsuzsanna (1993), Kunkovác László (1994), Duray Miklós (1995), Czákó Gábor (1996), Hermann Róbert (1997), Melocco Miklós (1998), Molnár Tamás (1999), Szakály Ferenc (2000), Méry Gábor (2001), Anthony Gall, Kassai Lajos (2002), Berecz András (2003), Oláh János, Mezey Katalin (2004), Szörényi Levente (2005), Nagy Gáspár (2006).

1986 (?). Az utolsó szocialista választás éve. A II. kerületi Tanács vb-titkár asszonya felkér, hogy induljak a Hazafias Népfrent képviselőjelöltjeként. A felkérést elhárítom.

1989. Elkezdődik *Az ember tragédiája* animációs filmváltozatának a gyártása.

1994. A választást az MSZMP egyik utódpartja nyeri. Az '56-os karhatalmista Horn Gyulával az élen az SZDSZ-szel együtt koalíciós kormány alakul.

Kilencvenes évek vége. A kihallgatási jegyzőkönyvekből és a periratokból, amint azt korábban is sejtettem, fény derül apám ártatlanságára. Megtudom továbbá, hogy egyik kihallgató tisztje Komlós János ÁVH-százados volt.

1998–2002 között a Nemzeti Kulturális Alap, majd Alapprogram elnöke vagyok.

2002. A volt MSZMP KB-tag és sztisztt személyében Medgyessy Péter alakít MSZP–SZDSZ koalíciós kormányt. Görgey Gábor kultuszminiszter kéresemre fogad, és közli, hogy nincs ugyan kifogása a munkám ellen, de az NKA jövőjét más elnökletével képzei el. Két hét múlva a Népszabadság kishírben tudósít, mi volt (mégis) a kifogás ellenem. (Nem léptem fel elég határozottan a polgári kormány NKA-átalakítása ellen.)

2003 tavasza. Belépek a Fidesz Magyar Polgári Szövetségbe. A párt kulturális tagozatának elnökségi tagjaként a Fidesz kulturális stratégiájának kialakításában működöm közre.

2003. (?) A Fidesz ORTT-elnöknek jelöl. A jelölést elfogadom, bár a fennálló hatalmi viszonyok között semmi esélyem a pozíció elnyerésére.

2004 tavasza. Sajtótámadás indul ellenem mint filmrendező és a Pannónia-film Kft. ügyvezetője ellen. A támadással párhuzamosan névtelen feljelentés nyomán nyomozás indul ismeretlen tettes ellen a Pannóniának különösen nagy vagyoni hátrányt okozó hűtlen kezelés vádjával. (A célpont nyilvánvalóan én vagyok. Még jó, hogy csak hűtlen kezelés a vád, és nem hűtlenség, mint apám esetében. Ezért csak három–nyolc év a büntetési tétel, amazért első fokon halál, majd életfogytiglan volt az ítélet.)

2004. június. A Fidesz képviselőnek jelöl az Európai Parlamentbe. A 18. helyen, ami csak jelképes szerepvállalás.

2004. Medgyessy megbukik, helyét Gyurcsány Ferenc volt KISZ-titkár, jelenleg milliárdos és Apró Antal leányának a veje foglalja el. Egy vezető konzervatív holland napilap szeptember végi száma Gyurcsányt mint 'Lucky Gangster'-t mutatja be.

2005. Megtudjuk az újságból, hogy a Pannónia rajz- és bábfilmeseinek III/III-asa Foky Ottó volt. Vajh miért vállalta? Nem érezte magát elég tehetségesnek?

2005. október 20. A Magyar Nemzeti Bank bocsánatot kér a kommunizmus áldozatául esett alkalmazottaitól. Járai elnök úr erről adott tájékoztatóján név szerint említi apámat.

2005. november 14. A 168 óra című lap felváltva élcelődik és háborog Járai Zsigmond lépésén. Egy véleményformáló szerint 'bankárokat' minek kárpótolni. Példaértékű csúsztatás. Apám titkárnője vagy a bank vezető jogtanácsa, akik három évet kaptak, bankárok lettek volna? Az MNB-ben banktisztviselők és nem bankárok dolgoztak. Fekete János nyilatkozatában 'inkorrektnek' tartja a bank kezdeményezését. Hát persze, 1950-ben került a bankba, amikor apámat sokadmagával kirugdosták.

2006. január 27. Gervai András az ÉS-ben megjelent tényfeltáró cikkében közlésezi, hogy Szabó István filmrendező ügynök volt.

2006. március 15. Fekete János a rendszerváltozás előtti elévülhetetlen (?) érdemeiért Széchenyi-díjban részesül.

Tizenhét év után a *Tragédia*-filmből 14 'szín' van készen. A tizenötödiken dolgozunk, de még mindig sok pénz hiányzik a befejezéshez.

A 2006. évi választáson, amit a balliberális koalíció nyer Gyurcsány Ferenc vezetésével, a Fidesz a nyolcvanadik listás helyen indít. Jelképes szerepvállalás ez is, hiszen semmi esélyem bejutni a parlamentbe.

2006. október 20. Járai Zsigmond, a Magyar Nemzeti Bank elnöke, a forradalom ötvenedik évfordulójának a tiszteletére ünnepséget szervez erre a napra. Elvállaltam, hogy ünnepi beszédet mondok a rákosista rendszer nemzeti bankos áldozatai leszármazottainak a nevében.

Apám ebben az esztendőben lenne százéves.